

НАЦІОНАЛЬНА РАДА УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І
РАДІОМОВЛЕННЯ

Рекомендації для медіа щодо запобігання мові ненависті та дискримінації

Розроблено Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення за підтримки проєкту Ради Європи «Захист свободи слова та свободи медіа в Україні – II Фаза» (SFEM-UA), який реалізовується Департаментом Ради Європи зі співпраці у сфері свободи слова у межах Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023–2026 роки

За основу рекомендацій ВЗЯТО

**результати роботи експертних
груп з розробки критеріїв
визначення інформації до такої,
що розпалює ненависть,
ворожнечу і жорстокість до
окремих осіб чи груп**

Національна рада ініціювала роботу експертних груп та проводила обговорення з організаціями громадянського суспільства, представниками етнічних спільнот та груп, які потребують захисту від дискримінації

Рекомендації стануть інструментом для

ЗАПОБІГАННЯ

різним формам мови
ворожнечі та ксенофобії
у медіа

БОРОТЬБИ

з поширенням ворожнечі
проти етнічних спільнот та
окремих осіб, які належать
до захищених категорій

ПІДТРИМКИ

саморегулювання та
самомоніторингу з боку
медіа в Україні

МОВА ВОРОЖНЕЧІ

Українське
законодавство та
міжнародне право
не мають єдиного
визначення
«мови ворожнечі»

визначення залежить від цільової
аудиторії та особливостей

територіальних

культурних

мовних

історичних

Універсальний характер
поняття «мова ворожнечі»
забезпечується **переліком**
категорій, захищених від
мови ворожнечі, які у
міжнародному праві
збігаються з тими, що
визначені в Законі України
«Про медіа»

тотожні терміну

**«ВИСЛОВЛЮВАННЯ, ЩО РОЗПАЛЮЮТЬ
НЕНАВИСТЬ, ВОРОЖНЕЧУ ЧИ ЖОРСТОКІСТЬ»**

Форми та механізми поширення мови ворожнечі

Дегуманізація (знелюднення)

Демонізація

Сатанізація

Узагальнення (негативне)

Ототожнення

Упереджене ставлення

Виправдання

Приниження

Дискримінація

Обстоювання

Прославлення (глорифікація)

Підбурювання

Паплюження (дифамація)

Тривіалізація

Стигматизація

Негативна стереотипізація

Маргіналізація

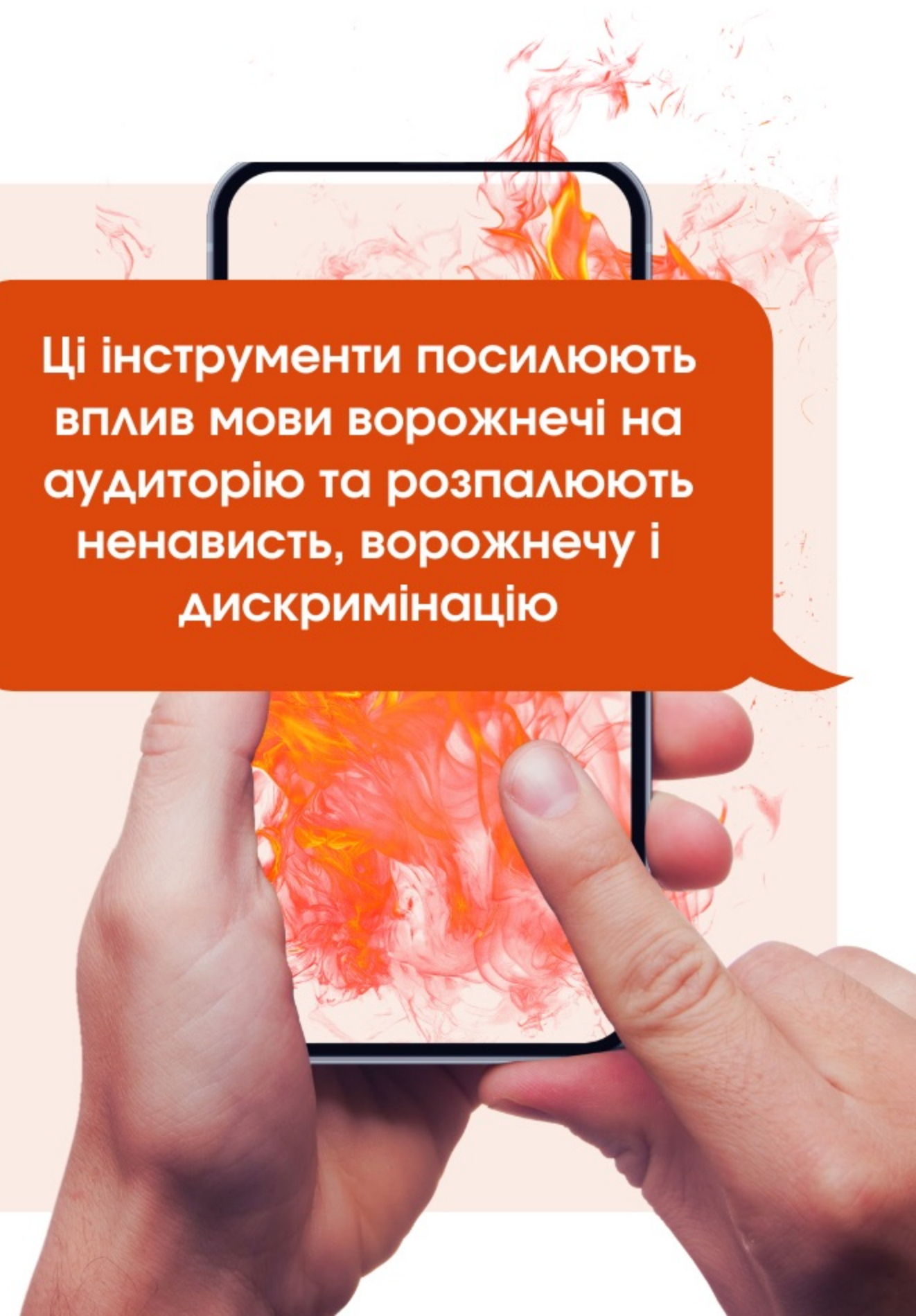
Радикалізація

Історичний ревізіонізм

Насмішка / Висміювання

Культурне стирання

Ці інструменти посилюють вплив мови ворожнечі на аудиторію та розпалюють ненависть, ворожнечу і дискримінацію

Форми та механізми поширення мови ворожнечі

ПРИКЛАДИ

Узагальнення (негативне)

приписування негативних рис усім представникам групи без винятків

«всі українці – бандерівці»,
«мусульмани – терористи»,
«жінки – емоційні та нелогічні»

Упередження ставлення

антипатія до певних груп, що ґрунтується на негативних стереотипах

«українці – салоїди»,
«цигани – крадії», «євреї – жадібні до грошей, підлі»

Виправдання

заперечення або ігнорування негативної поведінки

«росія проводить воєнну операцію з метою повернення власних історичних територій»

Маргіналізація

ізоляція групи, що обмежує її участь у суспільному житті

«українці гарно танцюють і співають, але побудувати власну державу вони не зможуть»

Додаткові показники, які слід врахувати під час встановлення мови ворожнечі

- ✓ **Верифікація** адресата (об'єкта) мови ворожнечі
- ✓ **Зв'язок** висловлювань із захищеними категоріями
- ✓ **Лексичні** маркери
- ✓ **Змістовні та формальні** ознаки мови ворожнечі незалежно від юридичного визначення
- ✓ **Наративні** маркери

Верифікація адресата (об'єкта) мови ворожнечі

Захищені категорії від мови ворожнечі

ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 36
ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІА»

етнічне та/або соціальне походження

громадянство

національність

раса

релігія та вірування

стать

вік

сексуальна орієнтація

гендерна ідентичність

інвалідність

Визначення мови ворожнечі залежить від здатності розрізняти висловлювання

Адресні (цілеспрямовані)
негативні висловлювання

Безадресні (нецілеспрямовані)
негативні висловлювання

можуть приховувати свій намір публічно поширювати негативне ставлення до захищених категорій, уникаючи прямих посилок, використовуючи

іронію, сарказм

маскують негативне ставлення під гумор

метафори

переносять ознаки одного предмета на інший за схожістю

евфемізми

заміняють образливі вислови м'якішими, але з негативним змістом

не можуть бути класифіковані як мова ворожнечі

але їх можна розглядати в контексті інших порушень законодавства про медіа

Верифікація мови ворожнечі

ПРИКЛАДИ

Назва народу
РОМИ

Захищена
категорія від
мови ворожнечі

етнічне та/або
соціальне походження

Негативний зміст

цигани

Евфемізм

кочовий народ

Метафора

темні як ніч, вільні як вітер

Сарказм

не працюють, але їдять

**Висловлювання, які
можуть мати зовнішні
ознаки мови ворожнечі,
але не є такою,
за умови відсутності
зв'язку із захищеними
категоріями**

≠

наклеп

дезінформація

**диффамация релігій
чи ідеологій**

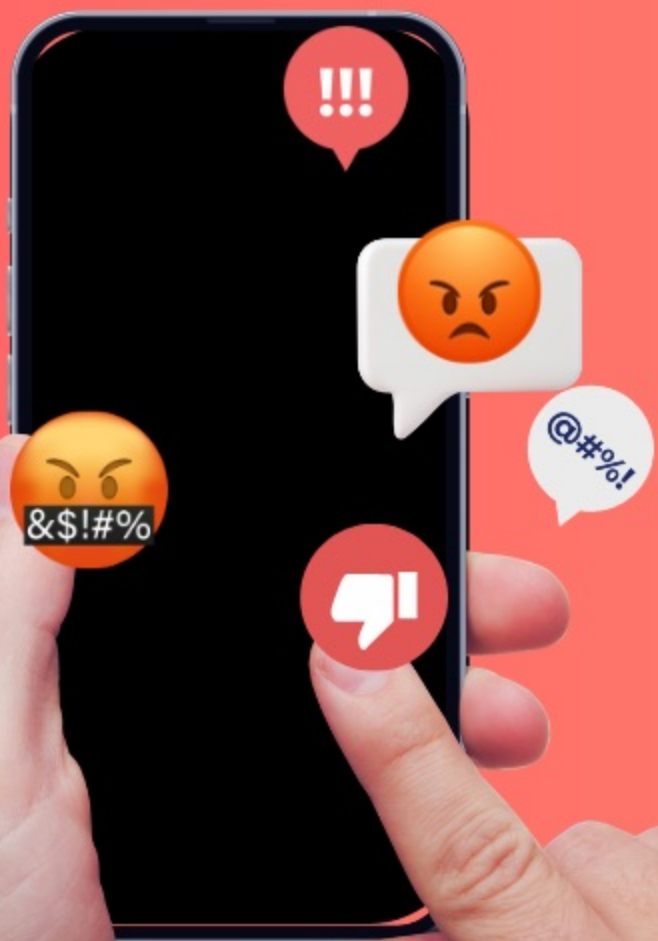
**критика держави та
представників влади**

**підбурювання до
терористичних актів**

**сатира чи об'єктивна
журналістика**

Лексичні маркери мови ворожнечі

слова та вирази з негативним
зарядом, спрямовані на
підсилення упереджень
і негативних емоцій

Лексичні маркери мови ворожнечі

ПРИКЛАДИ

«ісламська загроза»,
«чурки»

Ісламофобія

різновид ксенофобії, який продукує страх, ненависть та упереджене ставлення до мусульман

«молоко на губах
не висохло»

Ейджизм

упереджене ставлення до людей молодшого або старшого віку

«поліцейська з
гарними формами»

Сексизм

упереджене ставлення або дискримінація людей за статтю чи гендером

«Гейропа», «сексуальні
меншини»

Гомофобія

мова ворожнечі, спрямована проти людей з гомосексуальною орієнтацією

«носатий», «урод»,
«жирний»

Лукізм

прояв упередженого ставлення до людей, чия зовнішність відрізняється від сучасних (стереотипних) уявлень про красу

Розглядаючи контекст мови ворожнечі, слід ретельно **вивчити намір промовця**

Змістовні та формальні ознаки мови ворожнечі незалежно від юридичного визначення

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ

Використання **форм вираження, з негативним змістом** (лексика, вербальні та невербальні знаки, символи, зображення тощо)

Використання специфічної лексики, що виражає **іраціональні негативні емоції (ненависть, огида, образа)**

Спрямованість проти окремих осіб або групи осіб на основі їхньої **належності до категорій, що охороняються законом**

Публічність поширення, зокрема у медіа, на які поширюється заборона

Цілеспрямований характер, що **дозволяє визначити об'єкт ненависті**

Закриті інформаційні канали, зокрема в соціальних мережах можуть вважатися публічними в контексті поширення мови ворожнечі, **ЯКЩО:**

- ✓ мають значну **кількість учасників**, що наближує їх до публічного простору
 - ✓ **контент каналу** може бути легко поширений за його межами
 - ✓ поширюються **у чутливому контексті**, де їхній вплив посилюється
 - ✓ **поширені висловлювання** мають намір або наслідком розпалювання ворожнечі, ненависті, дискримінації чи насильства
 - ✓ канал використовується для організованої діяльності, спрямованої на **завдання суспільної шкоди**
- сотні або тисячі
 - скріншоти, репости, витоки
 - у контексті теми виборів чи війни

Публічність поширення інформації

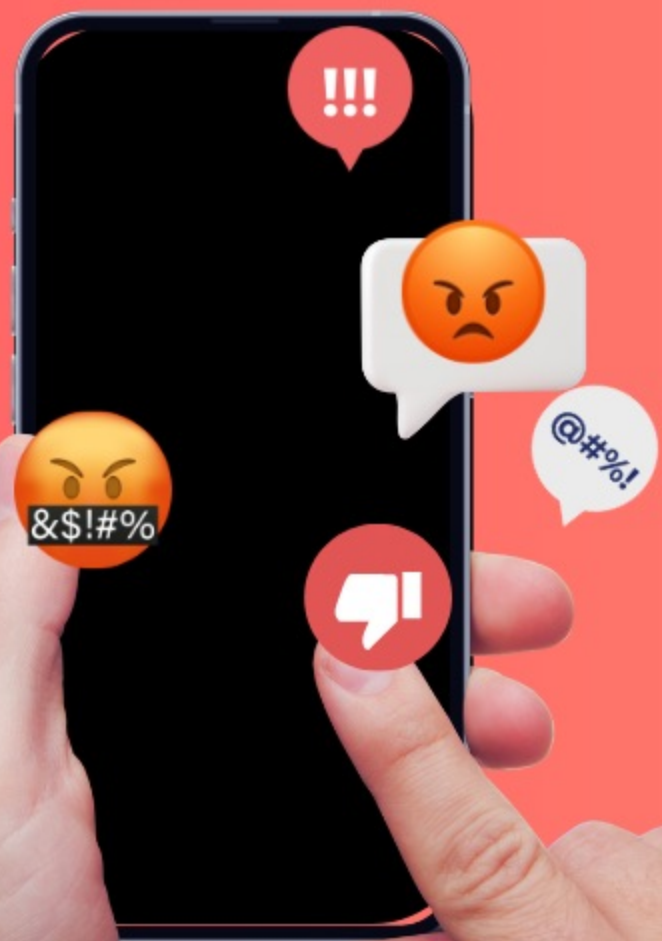
означає можливість доступу до цієї інформації для **необмеженої кількості осіб**

може поширюватися через медіа, виступи, соціальні мережі, вебсайти тощо

Наративні маркери мови ворожнечі

елемент мови або тексту,
який **посилається** на
конкретну ідею, тему чи
думку

Наративний аналіз

означає **інтерпретацію висловлювань** з метою уточнення думки висловлювача (мова ворожнечі може мати неочевидний (прихований) характер)

Наративні маркери мови ворожнечі поділяються на

Загальні наративи

застосовуються до **будь-якої** захищеної категорії

Спеціальні наративи

застосовуються до **однієї або кількох** захищених категорій

ЗАГАЛЬНІ НАРАТИВИ

ПРИКЛАДИ

застосовуються до будь-якої захищеної категорії

публікації та висловлювання, які піддають сумніву загальновідомі історичні факти насильства та дискримінації

твердження, що «кримських татар вислали за те, що вони стали на бік Гітлера»

виправдання історичних випадків насильства та дискримінації

твердження, що «турки вирізали вірмен у 1915 році в порядку самооборони»

заяви про неповноцінність, брак культури та інтелектуальних здібностей, творчу нездатність захищеної категорії

«вони придатні тільки для підмітання вулиць»

цитування відверто ксенофобських заяв і текстів без коментарів, чіткого розмежування між позицією журналіста та особи, з якою береться інтерв'ю

заклики не допускати закріплення в регіон представників захищеної категорії, мігрантів, що належать до тієї чи іншої групи

розмірковування про неприпустимість будівництва мечеті у «православному» місті тощо

покладання вини та відповідальності за дії окремих представників захищеної категорії на всю категорію

СПЕЦІАЛЬНІ НАРАТИВИ

ПРИКЛАДИ

застосовуються до однієї або кількох захищених категорій

Мова ворожнечі щодо кримських татар

заохочення, виправдання, підбурення та відсутність критичного ставлення до сучасної депортації та репресій представників кримських татар окупаційною адміністрацією Російської Федерації у матеріалах медіа

поширення тверджень про виняткову несумісність інтересів кримських татар з національними інтересами України

маніпулятивне та неприйнятне використання у медіа різноманітних історичних фактів поза історичним контекстом про нібито вчинення злочинів кримськими татарами проти українців або навпаки, та нібито непереборні суперечності між двома народами

узагальнені заяви про те, що всі кримські татари відмовилися протистояти російським загарбникам та окупаційній адміністрації Російської Федерації після початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

Захищена категорія: етнічне та/або соціальне походження

СПЕЦІАЛЬНІ НАРАТИВИ

ПРИКЛАДИ

застосовуються до однієї або кількох захищених категорій

Захищена категорія: інвалідність

Використання некоректних термінів, назв, застарілих висловів і ярликів

приклади некоректного вживання

Люди з порушеннями опорно-рухового апарату

«візочник» чи «колясочник»

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)

«ПТСР-ник», «травматик»

Використання образливої лексики у медіа, що підкреслює «інакшість», «відмінність», викликає асоціації з жертвою

приклади образливої лексики

«інклюзивні люди», «людина з особливими потребами», «людина з особливостями»

Висловлювання у медіа у формі стереотипів про фізичні, сенсорні, психічні, інтелектуальні, ментальні порушення

приклади образливої лексики

«люди з інвалідністю - нещасні, некрасиві, невдоволені життям», «люди з інвалідністю - тягар для близьких, суспільства та держави», «люди з інвалідністю не такі здібні, тому не варто брати їх на роботу чи навчання»

Особливо тяжкі форми мови ворожнечі

Публічне підбурювання до вчинення геноциду, злочинів проти людяності або воєнних злочинів

Расистські, ксенофобські, сексистські та ЛГБТІК – фобічні погрози

Публічне розпалювання ненависті, насильства або дискримінації

Расистські, ксенофобські, сексистські та ЛГБТІК-фобічні публічні образи

Публічне заперечення, тривіалізація та потурання геноциду, злочинам проти людяності або воєнним злочинам

Навмисне поширення матеріалів, що містять такі прояви ворожнечі, включно з ідеями, заснованими на расовій перевазі або ненависті

